

JUDr. Oto Lobodáš

A szlovák büntetés-végrehajtás aktuális kérdései a jogszabályi változások tükrében*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Megtiszteltetés számomra, hogy előadás megtartására kértek fel ezen az ünnepi rendezvényen, s tájékoztathatom Önöket a Szlovák Büntetés- végrehajtási szervezet helyzetéről, azokról az erőfeszítésekről, melyeket annak érdekében teszünk, hogy büntetés-végrehajtás rendszerünket a nyugat-európai országokéval összehasonlítható színvonalra fejlesszük.

Előadásom fő célja, hogy beszámoljak Önöknek azokról a jogszabályi változásokról, amelyek új törvények formájában 2006. január 1-jétől szabályozzák majd az előzetes letartóztatás, illetve a szabadságvesztés büntetések végrehajtását hazánkban, s ily módon munkánkra jelentős hatással lesznek.

Társadalmunk demokratizálódási és átalakulási folyamata, valamint a demokratikus jogállam megalakulása 1989 után új követelményeket támasztott a társadalom büntetőjogi védelmét illetően. A társadalmi változások minden területen tükröződtek, beleértve a büntetés-végrehajtást is. Fokozatosan megvalósítottuk a fogvatartás humanizációját a büntetés-végrehajtás területén. Az előzetes letartóztatásra vonatkozó 156/1993 sz. törvény a vonatkozó módosító jogszabályokkal, továbbá a 114/1994 sz. igazságügy-miniszteri rendelet (amely az előzetes letartóztatás házirendjét határozta meg), valamint az 59/1965 sz. törvény módosítása a büntetések végrehajtásáról törvényes keretet biztosított ahhoz, hogy a szlovák büntetés-végrehajtás az új társadalmi feltételekhez igazodjon.

* A Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet alapításának 100. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi szimpóziumon Kaposvárott 2005. szeptember 9-én tartott előadás szövege.

A büntetőjogi jogszabályok újrakodifikálásának folyamata jelentős változásokat hozott az új Büntetőtörvénykönyvben. (Például a szankciórendszer kibővült három büntetésfajttával: házfogság, kötelező munkavégzés, a büntetés végrehajtásának feltételes elhalasztása pártfogó felügyelettel, illetve az óvintézkedések bővültek az úgynevezett detencióval.) A Büntetőszabályzatban is alapvető változások történtek (többek között az előzetes letartóztatás időtartamában, amely az elkövetett bűncselekményért kiszabható szabadságvesztés büntetéstől lesz függő). Ezen kívül fontos változások következtek be a fogvatartott személyekkel való bánásmód filozófiájában. Mindezek szükségessé tették az új előzetes letartóztatási és büntetés-végrehajtási törvény kidolgozását.

Az előzetes letartóztatásra vonatkozó törvény a fogvatartott helyzetét úgy szabályozza az előzetes letartóztatásban, hogy a jogszabály összhangban legyen a társadalom azon érdekével, hogy az előzetesen letartóztatottat csak azokban a jogaiiban gátolja, amelyek szükségesek az előzetes letartóztatás célja teljesítése érdekében.

Az új előzetes letartóztatásra vonatkozó törvény elsődleges céljai a következők:

1. Az emberi jogok és a személyi szabadság védelmének szélesebb körű érvényesítése az előzetes letartóztatás körülményein belül, illetve az előzetesen letartóztatottak jogainak bővítése, nagy hangsúlyt fektetve az emberi méltóság tiszteletben tartására;
2. Biztosítani az előzetesen letartóztatott személyek számára a jogvédelem lehetőségét;
3. Olyan bánásmód alkalmazása az előzetesen letartóztatottakkal szemben, hogy azok az előzetes letartóztatást ne szankciónak, hanem a büntetőeljárás lefolytatása céljából foganatosított intézménynek tarthassák. Olyan tevékenységeket (oktatás, szakkör, sportolás, illetve munkáltatás) biztosítani az előzetesen letartóztatottaknak, hogy hasznosan teljen idejük az esetlegesen hosszadalmas előzetes letartóztatásuk alatt, és ily módon meggátolni a személyiségük fokozatos leépülését;
4. Olyan feltételeket biztosítani, amelyek garantálják az ártatlanság védelmének alapelvét, az előzetes letartóztatás humanizálását, hangsúlyt helyezve arra az alapelvre, miszerint az előzetesen letartóztatott csak azon jogai gyakorlásában lehet gátolni, amelyeket az előzetes letartóztatás célja érdekében nem gyakorolhatók.

Az említett célok eléréséhez szükséges lesz megváltoztatni az előzetes letartóztatás filozófiáját, s a humánus bánásmód gyakorlásával egyetemben kialakítani a szükséges jogi, gazdasági és személyzeti feltételeket is.

Az előzetes letartóztatás filozófiájának megváltozásával, illetve az említett feltételek megvalósításával olyan hatékony fogvatartási rendszer alakulhat ki, amely összehasonlítható lesz az európai standardokkal, igazodik a nemzetközi konvenciókhoz, miközben tekintettel van a szlovák kulturális és társadalmi sajátosságokra is.

Új előzetes letartóztatási törvényünk – összhangban az Európai Börtön szabályokkal – egy új fogalmat vezet be – az úgynevezett bánásmód – fogalmát, amelyet úgy határoz meg, mint az előzetesen letartóztatottakkal folyó cselekmények összességét. Céljuk e cselekvéseknek biztosítani a jogszabályban meghatározott módon differenciált jogok gyakorlását, illetve a kötelességek betartását az előzetesen letartóztatottak részéről, de egyben mérsékelni a társadalomtól való elzárás negatív hatásait is. A bánásmód hatékony megvalósítása érdekében az előzetes letartóztatás letöltése két, differenciált házirenden belül történik:

a) **standard**, amely a törvényben foglalt jogok gyakorlását és a kötelességek teljesítést bármiféle enyhítés nélkül határozza meg.

b) **enyhített**, amelyben az előzetesen letartóztatott – meghatározott időben – szabad mozgásban részesül, találkozhat a körletén lévő fogvatartottakkal, és érdeklődése szerint részt vehet különböző szabadidős programokban (sport, oktatás stb.), valamint munkát végezhet.

Az enyhített csoportba nem lesz lehetséges olyan előzetesen letartóztatottakat elhelyezni, akik elkülönített vizsgálati fogságba lesznek besorolva, azokat a személyeket, akiket súlyos bűncselekmény elkövetéséért a bíróság életfogytiglani szabadságvesztésre ítélhet, továbbá a kiadatási eljárás alatt levőket, de természetesen azokat sem, akik a házirendet nem tartják be.

Valamennyi előzetesen letartóztatottnak garantáltan egyforma jogai vannak az előzetes letartóztatás ideje alatt. Az alapvető szociális jogokat – elszállásolás, étkeztetés, ruháztatás, alvás, tisztálkodás, szabad levegőn tartózkodás – biztosítani kell, a szükséges lakterület tekintetében a fiatalkorúaknál és a nőknél az eddigi 3,5 négyzetmétert 4 négyzetméterre kell növelni.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, az alapvető jogok közül – engedelmmükkel – csak azokat említem, amelyeknél változtatások lesznek.

Az előzetesen letartóztatottak alapvető étkeztetési joga bővül a kulturális és vallási tradíciókon alapuló étkeztetési jogával.

Az egészségügyi ellátás területén az eddigi ismeretekből és tapasztalatokból indulunk ki, amelyek szerint az előzetesen letartóztatottnak standard orvosi ellátást biztosítunk. Büntetés-végrehajtási szervezetünkben ez minden intézet, intézményben megvalósul, és ezen felül a trencsényi Központi Kórház is a rendelkezésünkre áll.

A törvény tartalmazza az előzetesen letartóztatott jogát személyes kapcsolattartásra a védőügyvédjével a Büntetőszabályzatban és a Büntetőtörvénykönyvben meghatározott időpontokban és időtartamban – harmadik személy jelenléte nélkül. Ugyanakkor szélesíti azon személyek körét (ügyvéd vagy más személyek), akikkel az előzetesen letartóztatott személyes kapcsolatot tarthat, abban az esetben, ha ezek őt más ügyben képviselik.

Lényeges változás lesz látogatások tekintetében is, támogatva az előzetesen letartóztatottnak a közeli rokonságukkal való kapcsolattartásukat. A felnőtt korú előzeteseknek háromhetenként egy órá, a fiatalkorúaknak hetente egy órá látogatóra lesz joguk.

A CPT Európai Bizottsága ajánlására, miszerint minden fogvatartott számára legyen lehetőség a telefonálásra, az előzetesen letartóztatottak új jogai közé tartozik az is, hogy felügyelő jelenlétében havonta 10 percet telefonálhatnak az intézetben elhelyezett telefonautomata segítségével. Az elkülönített vizsgálati letartóztatásokat töltő személyeknek, hogy telefonálhassanak, szükségük lesz a vizsgáló szerv (ügyészség) beleegyezése is.

Főként egyéni tanulás formájában az előzetesen letartóztatottaknak joguk lesz a szükséges szakirodalom eléréséhez érdeklődési körük szerint. Az enyhített csoportba besorolt előzetesen letartóztatottak számára az intézeteknek kötelessége lesz – csoportos elfoglaltság formájában – rövid időtartamú oktatási és kulturális elfoglaltságokat biztosítani.

Az előzetesen letartóztatottak új jogai közé tartozik, hogy saját, hordozható televíziókészüléküket és rádiókészüléküket használhatják, előfizethetnek napilapokra és folyóiratokra, illetve könyveket szerezhethetnek be. Ez a lehetőség nem vonatkozik azokra a sajtótermékekre, illetve könyvekre, amelyek faji, etnikai, nemzeti-ségi gyűlöletet szítanak, sértik a szemérmet és erkölcsöt, veszélyeztetik az intézetbeli rendet, vagy leírást nyújtanak kábítószer, mérgek, robbanószer, fegyverek és lövedékek gyártására és használatára.

Fontosnak tartjuk azt is, hogy biztosítsuk a pszichológiai szolgáltatások igénybevételeinek lehetőségét az előzetesen letartóztatottak számára, főleg azoknak, akik elveszítették lelki egyensúlyukat a szabadságtól való megfosztás következtében, és állapotuk szakképzett pszichológus beavatkozását igényli.

Az előzetes letartóztatásról szóló törvény nem tartalmazza azt a jogot, hogy az előzetesen letartóztatottak élelmiszert és személyi használatú tárgyakat tartalmazó csomagot kapjanak. Nagymértékű változásról van szó, amelyet azért volt szükséges bevezetni, mert a kábítószer, mérgek, gyógyszerek és olyan tárgyak, amelyek veszélyeztetik az emberi egészséget vagy életet, illegális bejutása a büntetés-végrehajtási intézetekbe nagymérvű fenyegetettséget okozott. Az említett jog megszüntetése nem hozhatja az előzetesen letartóztatottakat hátrányos helyzetbe, hiszen intézeteinkben megfelelő árucikk-kínálattal rendelkező boltjaink vannak.

A szabadságvesztés büntetések végrehajtásáról szóló új törvény arra az eszmei szándéokra alapozódik, amelyből a büntetőjogi kódexek kodifikálása is kiindult, mégpedig arra, hogy a polgárok emberi jogi-, szabadság-, egészség-, élet- és vagyónvédelmét nem büntetőeszközökkel kell elérni, továbbá arra is, hogy a bűnözés csökkentése és kontrollja csak a prevenció és represszió kiegyensúlyozott alkalmazása esetén érhető el.

Ebből a szempontból a büntetés-végrehajtás jelentős mértékben hozzájárul az egyik büntetés-kiszabási elv érvényesüléséhez, mely szerint a büntetés a társadalom védelmét biztosítja azzal, hogy a bűnelkövetőt meggátolja újabb bűncselekmény(ek) elkövetésében, feltételeket biztosít a nevelésére, és arra, hogy törvénytiszta életet éljen, másokat elriaszt a bűncselekmények elkövetésétől, valamint kifejezi a társadalom morális ítéletét a bűnelkövetővel szemben. Mindezt figye-

lembe véve a büntetés-végrehajtás nem csak az általános bűnmegelőzésben tölt be fontos szerepet, hanem a bűnözés egyéni megelőzésében is.

Az alapelveket, amelyek a szabadságvesztés büntetések végrehajtásáról szóló törvényben kifejezésre kerülnek a következő módon lehet összegezni:

1. A szabadságvesztés büntetések végrehajtása során az elítélt személyiségét és emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, nem szabad az elítéltet kegyetlen, embertelen, vagy megalázó bánásmódban, illetve büntetésben részesíteni. A büntetés végrehajtásával egyben biztosítani kell a társadalom védelmét;
2. Nem megengedett az elítélt bármiféle hátrányos megkülönböztetése;
3. Az elítéltet olyan bánásmódban kell részesíteni a szabadságvesztés büntetés végrehajtása ideje alatt, amely támogatja megfelelő magatartásának kialakulását, képességeinek megőrzését, fejlesztését, és szabadulását követően segítik a társadalomba való beilleszkedését;
4. Az elítéltet a szabadságvesztés büntetése letöltése idején csak azon polgári jogai gyakorlásában lehet gátolni, amelyek ellentétben vannak a szabadságvesztés büntetés céljával, vagy azokban, amelyeket a szabadságvesztés büntetés végrehajtása alatt nem gyakorolhatók;
5. A szabadságvesztés büntetés végrehajtása az elítéltek differenciált biztonságu őrzési rendszerén alapszik (ld. minimális, közepes és maximális őrzési fokú intézetek);
6. E differenciált őrzési rendszer határozza meg az elítéltekkel való bánásmódot, szabad mozgásuk és kapcsolattartásuk jellegét és mértékét, továbbá differenciált módon valósulnak meg az elítélt egyéb jogosultságai is;
7. A bánásmód hatékonyságának növelése érdekében az elítéltek kezelése/nevelése is differenciált, olyan rendszer kialakítása céljából, amely az elítéltek reszocializációját segítő motivációs elemeket tartalmaz.
8. A szabadságvesztés büntetéseket végrehajtó intézeteinkben a bánásmód hatékonysága növelése céljából különböző körleteket alakítottunk ki (befogadási körlet, életfogytiglanos körlet, speciális bánásmódra szoruló körlet, különleges biztonságu körlet, gyógyító-nevelő körlet és szabadulásra előkészítő körlet), amelyekben az elítéltek egyéni kategóriájuk szerint töltik büntetésüket.

Alapvető változás, amely összefüggésben van a bánásmód filozófiájának változásával, a látogatások terén jött létre. Minden elítéltnak – függetlenül attól, hogy milyen őrzési fokú intézetben tartják fogva – joga lesz havonta egy alkalommal két óra időtartamú látogatásra, többnyire felügyelő jelenléte nélkül. A látogatások céljának főként a családi kapcsolatok megővését tekintjük.

Az oktatás terén ösztönözzük az elítélteket az alapfokú és a középfokú iskolai végzettség megszerzésére, vagy arra, hogy más oktatási formákban (például akkreditált átképzési tanfolyamokon) megszerezhessék, vagy bővíthessék szakmai felkészültségüket, és ezzel maguknak jobb körülményeket biztosíthassanak a társadalomba való beilleszkedésre szabadulásuk után. Írástudatlan elítéltek az írást és olvasást oktató tanfolyamokon vehetnek részt.

Az elítéltek telefonhasználati lehetőségét az új törvény hasonló módon és mértékben szabályozza, mint az előzetesen letartóztatottakét.

A törvény szerint az elítélteknek nincs joguk csomagot fogadni, ugyanazon okokból, mint az előzetesen letartóztatottak esetében.

Az eddiginél részletesebb kidolgozást nyert az új törvényben a külföldi állampolgárok és a hontalanok szabadságvesztés büntetésének végrehajtása. Mivel ezek a személyek többnyire nem ismerik kellő mértékben a szlovák nyelvet, az intézetek kötelesek őket tájékoztatni jogaikról, kötelességeikről és a büntetés-végrehajtás körülményeiről, továbbá azon jogokról, hogy országuk diplomáciai képviselőihez fordulhatnak, azon a nyelven, amelyet megértenek.

Tisztelt Hölgyeim, tisztelt Uraim!

Az előzetes letartóztatás és a szabadságvesztés büntetés végrehajtásáról szóló jogszabályok tervezetét – a szlovák kormány 2005. évi törvényalkotási menetrendjének megfelelően – az igazságügy-miniszter terjesztette elő a törvényhozásnak, amely azokat elfogadta. A törvények hatálybalépésével, úgy vélem, biztosítva lesznek azok a körülmények a szlovák büntetés-végrehajtás számára, hogy munkáját olyan színvonalra emelje, amely alapján az összehasonlítható lesz a fejlettebb európai országok büntetés-végrehajtásával. Mindezt, feltételezéseink szerint, 2010-ben sikerül majd elérnünk.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.